İoanna Kuçuradi ve Nurettin Topçu: Karşılaştırmalı Bir Felsefi Analiz

1.1 Giriş: 20. Yüzyıl Türkiye Düşüncesinde İki Farklı Pencere

Yirminci yüzyıl Türk düşünce hayatı, modernleşmenin sancıları ve kimlik arayışları içinde pek çok değerli entelektüel yetiştirmiştir. Bu zengin miras içerisinde İoanna Kuçuradi ve Nurettin Topçu, felsefeyi hayatın merkezine koymalarına rağmen bunu taban tabana zıt yollarla gerçekleştiren iki özel ve özgün figür olarak öne çıkmaktadır. Kuçuradi, analitik bir titizlikle evrensel insan hakları ve değerler bilgisi üzerine rasyonel bir sistem inşa ederken; Topçu, Anadolu'nun ruhundan ve mistik geleneğinden beslenerek moderniteye karşı ahlak merkezli bir isyan felsefesi geliştirmiştir. Bu metnin amacı, bu iki düşünürün etik, siyaset, eğitim ve modernite eleştirilerini karşılaştırmalı olarak derinlemesine incelemek ve felsefi sistemlerinin temel direklerini ortaya koymaktır.

Bu makaleyi Spotify'da sesli olarak dinlemek için podcast'ine bu linkten ulaşabilirsiniz.

Bu iki farklı felsefe yapma tarzı, sadece iki zıt kutbu değil, aynı zamanda Türkiye'nin düşünsel zenginliğini, modern sorunlara yönelik arayışlarını ve entelektüel gerilim haritasını anlamak için bizlere iki farklı ama aynı derecede değerli pencere sunmaktadır. Onları anlamak, Türkiye'nin modernleşme serüveninin felsefi köklerini de anlamaktır.

Bu makaleyi Youtube'da görüntülü olarak izlemek için videosuna bu linkten ulaşabilirsiniz.

1.2 Entelektüel Portreler ve Oluşum Süreçleri

Bir düşünürün felsefesi, yaşadığı çağın, tanıklık ettiği olayların ve kişisel deneyimlerinin bir ürünüdür. Bu nedenle İoanna Kuçuradi ve Nurettin Topçu'nun felsefi duruşlarını ve temel problemlerini kavrayabilmek için onların entelektüel oluşum süreçlerini incelemek kritik bir önem taşır. Bu iki düşünürün felsefi yörüngelerindeki temel farklılığı, onları şekillendiren tarihsel anlarda bulmak mümkündür: Kuçuradi, kurumlarını oturtmuş *kurulu bir Cumhuriyet* çerçevesinde yetişirken; Topçu, bir imparatorluğun *şiddetli çözülüşüne* ve yeni bir devletin sancılı doğumuna tanıklık etmiştir. Bu farklı başlangıçlar, onların tüm felsefi yolculuklarını temelden şekillendirmiştir.

1.2.1 İoanna Kuçuradi: Evrensel Etiğin Peşinde Bir Kurucu Akıl

İoanna Kuçuradi

İoanna Kuçuradi'nin felsefesi, hayatının somut deneyimlerinden damıtılmış bir düşünce sistemidir. Onun rasyonel ve evrenselci etiğini şekillendiren kilit biyografik deneyimler, felsefesinin temel kavramlarına ışık tutar:

- **Çocukluk Deneyimleri:** İkinci Dünya Savaşı yıllarında İstanbul'da ekmek kuponlarıyla yaşanan yoksunluklar, onun için zorlu olduğu kadar "insansal" ve "yapay olmayan" bir dönemi de ifade eder. Eczacı olan babasının gereksiz ilaç satmayarak para kazanmaktan imtina eden meslek ahlakı, ona "doğru olanı yapma" ilkesini aşılamıştır. Annesinin, sokakta istediği hiçbir şeyi o an almayıp ertesi gün babasının getirmesi ise ona daha çocuk yaşta **"kendini tutma"** disiplinini öğretmiştir. Bu terbiye, ilerideki felsefesinde modern tüketim toplumunun yarattığı yapay "duyulan ihtiyaçlar" ile nesnel "olan ihtiyaçlar" ayrımının temelini oluşturacaktır.
- **Akademik Yolculuk:** İstanbul Üniversitesi'nde asistan olarak göreve başladıktan bir yıl sonra, hocalar arasındaki kişisel çekişmeler nedeniyle kadrosunun yenilenmemesi, onun felsefi sorunsalını belirleyen bir dönüm noktası olmuştur. Aynı sınav kâğıdının bir profesörden "100", diğerinden "0" alabilmesi gibi haksız deneyimler, "aynı olayın farklı kişilerce nasıl bu kadar zıt değerlendirilebildiği" sorusunu kişisel bir mağduriyetten evrensel bir "**değerlendirme problemi**"ne dönüştürmüştür. Ardından Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne gitmesi, kendi ifadesiyle "Türkiye'yi öğrenmek" anlamına gelmiş ve felsefesini daha toplumsal ve somut bir zemine oturtmuştur.
- **Kurucu Kimliği:** Kuçuradi'nin en belirgin özelliklerinden biri, felsefeyi Türkiye'de kurumsallaştırma çabasıdır. 1969'da **Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü**'nü, 1974'te ise **Türkiye Felsefe Kurumu**'nu kurarak felsefeyi akademik bir disiplin olarak güçlendirmiş ve üniversite duvarlarının dışına taşımıştır. Bu hamle, onun felsefeyi soyut bir uğraş değil, yaşamın sorunlarına çözüm arayan pratik bir araç olarak gördüğünün en somut kanıtıdır.

1.2.2 Nurettin Topçu: Anadolu Ruhunu Arayan Bir İsyan Ahlakçısı

Nurettin Topçu

Nurettin Topçu'nun düşünce dünyası, bir imparatorluğun çöküşüne tanıklık eden bir ruhun, pasif bir umutsuzluğa kapılmak yerine ahlaki bir karşı duruşla varoluşunu yeniden kurma çabasının ürünüdür. Onun felsefesini şekillendiren temel etkenler şunlardır:

- **Tarihsel Tanıklık:** 1909'da doğan Topçu'nun çocukluk ve ilk gençliği, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstanbul'un işgali gibi milletin varoluşunu tehdit eden büyük travmalarla geçmiştir. Şehzadebaşı Karakolu baskını gibi hadiselere bizzat tanıklık etmesi, bu çöküş atmosferini kişisel bir travmaya dönüştürmüş, düşüncesindeki "memleket meselesi" temasını ve derin bir **"yeis"** (umutsuzluk) duygusunu derinden beslemiştir.
- **Manevi Rehberler:** Topçu için şair **Mehmet Akif** ve Birinci Meclis'in ateşli vatanperveri **Hüseyin Avni Ulaş** gibi şahsiyetler, ahlaki bütünlüğün ve haksızlığa başkaldırının somut timsalleri haline gelmiştir. Bu isimler, onun daha sonra geliştireceği **"İsyan Ahlakı"** kavramı için yaşayan örnekler teşkil etmiştir.
- **Avrupa'da Arayış:** Fransa'da aldığı felsefe eğitimi, dönemin hakim akımları olan pozitivizm ve materyalizme karşı kendi yolunu çizdiği bir dönüm noktası olmuştur. Bu akımlara karşı, **Louis Blondel** gibi mistik ve maneviyatçı düşünürlerden etkilenerek hem bireyciliğe hem de kolektivizme karşı üçüncü bir yol aramıştır. "İsyan Ahlakı" başlıklı doktora tezi, bu arayışın sonucunda ortaya çıkmış ve onun Batı düşüncesiyle hesaplaşarak kendi felsefi projesini inşa ettiği ilk adım olmuştur.

Her iki düşünür de bu farklı başlangıç noktalarından yola çıkarak, Türkiye'nin modern sorunlarına cevap arayan özgün felsefi sistemler inşa etmişlerdir.

1.3 Felsefi Sistemlerin Temel Taşları: Kavramsal Karşılaştırma

Bu bölüm, analizin merkezini oluşturmaktadır. Kuçuradi ve Topçu'nun düşünce sistemlerinin temel direklerini oluşturan ahlak, yöntem ve siyaset vizyonlarını karşılaştırarak, aralarındaki temel felsefi farklılıkları ve Türk düşünce tarihindeki özgün konumlarını netleştireceğiz.

1.3.1 Ahlak Anlayışları: "Değer Bilgisi" ve "İsyan Ahlakı"

İki düşünürün ahlak felsefeleri, referans aldıkları kaynaklar ve yöntemsel yaklaşımları bakımından temel bir zıtlık sergiler. Kuçuradi'nin etiği, evrensel "insan olma" durumuna dayalı, rasyonel ve bilgiye dayalı bir proje iken; Topçu'nun ahlakı, Anadolu irfanından beslenen, iradeci (voluntarist) ve varoluşsal bir başkaldırıdır.

Tablo-1: İoanna Kuçuradi ve Nurettin Topçu'nun Kavramsal olarak Karşılaştırılması

Özellik	İoanna Kuçuradi: Değer Bilgisi ve Rasyonel Etik	Nurettin Topçu: İsyan Ahlakı ve Mistik Eylem
Temel	Evrensel "insan olma" durumuna dayalı, akılcı ve bilgiye dayalıdır. Temeli **epistemolojiktir**.	Anadolu irfanı, tasavvuf ve maneviyata dayalıdır. Temeli **iradeci (voluntarist) ve varoluşsaldır**.
Yöntem	"Doğru değerlendirme" yeteneği ve evrensel olan **"Değerler"** ile kültürel ve göreceli olan **"Değer Yargıları"** arasındaki keskin ayrım.	Hem bireyciliğe hem de toplumculuğa karşı, vicdana ve Tanrı'ya sadakate dayalı ahlaki bir "isyan".
İdeal İnsan	Eylemlerini evrensel değer bilgisine dayandıran, rasyonel ve otonom birey.	Hallac-ı Mansur gibi şahsiyetlerde somutlaşan, inancı uğruna otoriteye başkaldıran, ahlaki bütünlüğe sahip ve Tanrı'ya karşı sorumlu olan **mistik fail**.

1.3.2 Toplum ve Siyaset Vizyonları: "İnsan Hakları Devleti" ve "Anadolu Sosyalizmi"

Ahlak felsefelerindeki bu temel farklılık, ideal toplum ve devlet anlayışlarına da doğrudan yansır. Kuçuradi'nin projesi evrensel insan haklarını temel alan liberal bir devlet anlayışını savunurken, Topçu hem kapitalizme hem de Marksist materyalizme karşı maneviyatçı ve toprağa dayalı bir toplum modeli önerir.

- **Kuçuradi ve İnsan Hakları Devleti:** Kuçuradi'nin siyaset felsefesi, temeline insan haklarını yerleştiren bir devlet anlayışına dayanır. Onun bu alandaki en özgün katkısı, insan haklarını genellikle anlaşıldığı gibi pasif "muamele görme" ilkelerinden ziyade, aktif **"muamele etme" ilkeleri** olarak yeniden tanımlamasıdır. Ona göre, "hiç

kimsenin işkence görmemesi" ilkesi, her şeyden önce "hiç kimsenin işkence yapmaması" gerektiği anlamına gelir. Bu bakış açısı, sorumluluğu devletlerden alıp her bir bireyin omuzlarına yükler. Devletin temel görevi, bu evrensel etik ilkeleri korumak ve yurttaşlarının bu hakları yaşayabileceği koşulları sağlamaktır.

- **Topçu ve Anadolu Sosyalizmi:** Nurettin Topçu'nun "Ruhçu Anadolu Sosyalizmi" fikri hem kapitalizmin sömürüsüne hem de Marksist sosyalizmin materyalizmine yönelik radikal bir eleştiridir. Onun sosyalizmi, sınıf mücadelesine değil, **ruhçu, ahlakçı ve dayanışmacı** bir toplum idealine dayanır. Topçu, ilhamını Marksist gelenekten değil, Rousseau, Tolstoy ve Gandhi gibi maneviyatçı, toprağa ve halka dönmeyi savunan düşünürlerden alır. Bu özgün model, modernizmin yabancılaşmasına karşı ruhçu, anti-kapitalist ve yerli bir alternatiftir. Bu model, onun moderniteye yönelik eleştirisinin de temelini oluşturur; zira Topçu için sorun sadece kapitalizm değil, bizzat sanayileşmenin kendisidir ve bu eleştiri bir sonraki bölümde derinlemesine incelenecektir.

1.4 Modernite Eleştirileri: Kesişimler ve Ayrışmalar

Her iki düşünür de moderniteye, kendi dönemlerindeki ana akım düşüncelerden ayrılarak eleştirel bir pozisyon almışlardır. Ancak bu eleştiriler, onları hem şaşırtıcı bir ortak noktada birleştirmiş hem de önerdikleri çözümler açısından temelden ayrıştırmıştır.

1.4.1 Ortak Zemin: "Kültür-Medeniyet" İkileminin Reddi

Kuçuradi ve Topçu'yu en beklenmedik şekilde bir araya getiren ve onları Türk sağ düşüncesinin ana damarından ayıran en kritik ortak nokta, Ziya Gökalp tarafından formüle edilen **"Batı'nın medeniyetini alalım, kültürümüzü koruyalım"** formülünü reddetmeleridir.

- **Kuçuradi'nin Reddiyesi:** Kuçuradi, bu ayrımı evrensel değerler temelinde tutarsız bulur. Ona göre, insan hakları gibi evrensel etik ilkeler, bir medeniyetin "tekniğinden" ayrılamayacak olan felsefi ve ahlaki temelini oluşturur. Bu ahlaki temeli almadan sadece teknolojiyi ithal etmek, felsefi bir tutarsızlık ve ahlaki bir boşluk yaratır.
- **Topçu'nun Reddiyesi:** Topçu ise bu ayrıma maneviyatçı ve bütüncül bir perspektiften karşı çıkar. Ona göre medeniyet, onu var eden ruhundan (ahlak, maneviyat, inanç) ayrılamaz. Batı'nın teknolojisini almak, onun arkasındaki materyalist ve kapitalist ruhu da er ya da geç almak anlamına gelecektir. Medeniyet, maddi (altyapı) ve manevi (üstyapı) unsurlarıyla bir bütündür ve parçalanamaz.

1.4.2 Kapitalizm ve Sanayileşme: Sonuçların Eleştirisi ve Kökten Reddiye

Bu ortak reddiyeye rağmen, modernitenin ekonomik ve sosyal yapısına yönelik eleştirilerinin derinliği ve önerdikleri alternatifler temelden farklılaşır.

Kuçuradi'nin eleştirisi daha çok kapitalizmin ve modernitenin **sonuçlarına** odaklanır.

Tüketim toplumunun yarattığı yapay “duyulan ihtiyaçlar”, anlık arzu ve dürtüler karşısında bireyin “kendini tutamama” sorunu ve postmodernizmin her şeyi eşdeğer gören “ne olsa olur” anlayışı gibi patolojiler üzerine yoğunlaşır. Çözüm olarak modernitenin reddini değil, onun yarattığı bu sorunların felsefi bilgi ve etik eğitimle onarılmasını önerir.

Topçu’nun eleştirisi ise çok daha **köktencidir.** O, sorunu yalnızca kapitalizmde veya onun sonuçlarında değil, bizzat modernitenin temeli olan **sanayileşme medeniyetinin kendisinde** görür. Topçu için sanayileşme, insanı topraktan, doğadan, kendi emeğinden ve manevi değerlerden koparan ontolojik bir yabancılaşma sürecidir. Bu nedenle, önerdiği alternatif bir reform değil, sanayileşmeden vazgeçip toprağa ve ziraate dayalı, “kasabalarda küçük imalathaneler” üzerine kurulu bir **“zirai medeniyete”** geri dönüştür.

Bu farklı eleştiriler, onların önerdiği toplumsal dönüşüm araçlarını da temelden şekillendirmiştir.

1.5 Toplumsal Dönüşüm Araçları: Eğitim ve Entelektüel Miras

Her iki düşünür de fikirlerini sadece teorik bir çerçevede bırakmamış, aynı zamanda toplumsal bir etkiye dönüştürmeye çalışmıştır. Ancak bu çabaları, felsefeleri kadar zıt yöntemlerle hayata geçmiştir. Kuçuradi’nin kurumsalcı ve sistem-içi yaklaşımına karşılık, Topçu’nun sistem-dışı eleştirel duruşu, onların miraslarını anlamak için önemli bir anahtardır.

1.5.1 İki Farklı Eğitim Vizyonu: “Etik Yetenekler” ve “Bütüncül İnsan”

Eğitim, her iki düşünür için de toplumsal dönüşümün anahtarıdır, ancak amaçları ve yöntemleri farklıdır.

- **İoanna Kuçuradi,** eğitimin amacının belirli değer yargılarını veya ideolojileri empoze etmek değil, bireyde **“etik yetenekleri”** geliştirmek olduğunu savunur. Ona göre iyi bir eğitim, öğrencilere olaylar arasındaki “bağlantıları görmeyi”, problem çözme yetisi kazanmayı ve kendi gözleriyle görüp “doğru değerlendirme” yapabilmeyi öğretmelidir. Bu eğitimde, Camus’nün *Veba* romanı gibi edebiyat eserleri, ortak bakılabilecek somut “insanlık durumları” sunarak etik çatışmaları analiz etmek için merkezi pedagojik araçlar olarak rol oynar. Amaç, ezberleyen değil, düşünen ve etik fail olabilen bireyler yetiştirmektir.
- **Nurettin Topçu** ise doğrudan bir eğitim modeli sunmasa da felsefesinin nihai amacı onun “Ruhçu Anadolu Sosyalizmi” idealine uygun, ahlaklı, maneviyat sahibi ve topluma karşı sorumlu bir **“bütüncül insan tipi”** yetiştirmektir. Dolayısıyla onun vizyonundaki eğitim, bilgisel yeteneklerden çok, bu ahlaki ve ruhi terbiyeyi öncelemelidir.

1.5.2 Entelektüel Etki Yolları: Kurum İnşası ve Fikir Çevresi

İki düşünürün entelektüel etkilerini yayma yöntemleri, onların dünyaya karşı duruşlarını özetler niteliktedir.

- **İoanna Kuçuradi,** fikirlerini akademi ve sivil toplum içinde **kurumsallaştırarak** kalıcı hale getiren, sistemin *içinden* bir dönüştürücüdür. Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü için tasarladığı müfredat o kadar etkili olmuştur ki, sonradan Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından diğer üniversitelere "örnek program" olarak gönderilmiştir. Türkiye Felsefe Kurumu ve İnsan Hakları Merkezleri gibi yapılar kurarak arkasında rasyonel bir diyalog ve evrensel ilkeler üzerine kurulu bir akademik gelenek bırakmıştır.
- **Nurettin Topçu** ise hayatı boyunca sistemin *dışında* kalarak eleştirel pozisyonunu koruyan bir "yol gösterici" olmuştur. Onun entelektüel etkisi, bir kurumdan ziyade, ana mecrası olan **"Hareket" dergisi** etrafında oluşturduğu manevi bir çevre aracılığıyla gerçekleşmiştir. O, resmi bir kürsüden değil, sohbet halkaları ve kişisel ilişkiler üzerinden nesilleri etkilemiştir.

1.6 Sonuç: Türkiye Düşünce Mirasında İki Kalıcı İz

İoanna Kuçuradi ve Nurettin Topçu, her ikisi de temelde "insanca yaşamanın" felsefi zeminini kurma amacını paylaşsalar da bu hedefe taban tabana zıt yollardan ilerlemişlerdir. Biri aklın ve evrensel ilkelerin aydınlığında, diğeri ise inancın ve manevi isyanın ateşinde yürüyerek Türkiye düşünce mirasına iki farklı, fakat aynı derecede kalıcı iz bırakmıştır.

- **Kuçuradi'nin Mirası:** Türkiye'de etik, değerler felsefesi ve insan hakları eğitimine yaptığı kurucu ve sistemleştirici katkılarda somutlaşır. O, felsefeyi soyut bir spekülasyon alanı olmaktan çıkarıp, yaşamın somut sorunlarına çözüm arayan pratik ve rasyonel bir disiplin haline getirmiştir.
- **Topçu'nun Mirası:** Moderniteye, kapitalizme ve materyalizme karşı Anadolu'nun ruhundan beslenen özgün, ahlakçı ve maneviyatçı bir eleştiri damarı açmasında yatar. O, dönemin hakim sağ ve sol kategorilerine sığmayan duruşuyla, Türk düşüncesine alternatif bir yol sunmuştur.

Son tahlilde bu iki düşünür, sadece iki zıt kutbu değil, aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme serüveninin felsefi gerilim haritasını da gözler önüne serer. Onların sunduğu evrenselci, rasyonel ve aydınlanmacı proje ile bu projeye yönelik yerli, maneviyatçı ve bir anlamda romantik eleştiri, günümüz sorunlarını anlamak ve daha adil bir gelecek inşa etmek için birbirini tamamlayan iki farklı perspektifi temsil etmektedir.